

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Från Viby till Bjälbo : studier i Sveriges historia under 1100-talets senare
hälfte

Schück, Adolf

Fornvännen 197-218

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1951_197

Ingår i: samla.raa.se

FRÅN VIBY TILL BJÄLBO

STUDIER I SVERIGES HISTORIA UNDER 1100-TALET
SENARE HÄLFT

Av Adolf Schüch

Den äldsta kända pergamentsurkunden från Sverige är som bekant det av ärkebiskop Stefan av Uppsala någon gång under åren 1164—1167 utfärdade »Viby-dokumentet», som ännu är bevarat i original.¹

Ärkebiskopen meddelar här att han genom förlikning lyckats bilägga en skamlig och långvarig tvist mellan en gudshängiven kvinna vid namn Doter och hennes ende son Gere. Denne skulle vid moderns död få ärva alla hennes gods med undantag av Viby, vilket skulle för beständigt till fri disposition överlätas till de munkar, som tjäna Gud. Dessa skola vidare ha avrad av ett flertal andra byar (i Tiundaland och Attundaland) till ett sammanlagt belopp av 3 mark, samt därtill 1 mark av en annan gård under Doters livstid. Därtill lade ärkebiskop Stefan ytterligare till 1 mark för sina synders förlåtelse. Urkunden bekräftas av ärkebiskopen och konung Karl Sverkersson med deras sigill.

Då förlikningen slöts befann sig det ett stycke norr om Sigtuna belägna cisterciensklostret i Viby i sitt tillblivelsestadium.² De från Alvastra utsända munkarna synas huvudsakligen ha åtnjutit den rika Doters materiella stöd. Under hennes tvist med sonen Gere har den forne Alvastramunken, ärkebiskop

¹ Diplomatarium Suecanum I nr 51.

² Viby är en strax intill Vänngarn belägen by. Det förefaller därför sannolikt att stormansänkan Doter innehaft Vänngarn och att denna gård sedan övergått till sonen. Namnet »Gere» tycks ha varit knutet till den ätt, som innehade Vänngarn. 1282 omtalas en »dominus Gera de Wina-garnum».

Stefan, ingripit till de beträngda cisterciensernas hjälp och genomdrivit den uppgörelse, som omtalas i brevet.

Vibydokumentet är intet dombrev, ej heller en rättslig donationsurkund, det är en av ärkebiskopen utställd förlikningsurkund. Den har alltså intet med tingsförhandlingar att göra. Som vittnen till den av Stefan åvägabragta förlikningen återopas fem lekmän och tre präster. De tre senare äro prostarna Johannes i Sigtuna, Valter i Enköping och Rikard i Östra Aros. Av lekmännen nämnes först Karl, svearnas och götarnas konung, jarlen (*comes*) Ulf samt därefter tre personer: »Coli de Sco», »Bjorn de Streme» och »Petrus de occidentali Gocia».

Det finnes all anledning att antaga att de tre sistnämnda liksom jarlen voro av hög börd. Förlikningen gällde ju den rika stormansänkan Doter, hennes son Gere och Vibyklostret. Åtminstone för Doter och munkarna var det av vikt, att vittnena voro så inflytelserika och mäktiga män som möjligt. Varför Petrus från Västergötland tillkallats som vittne måste förklaras med att denne antingen stod i konungens tjänst eller var släkt med Doter. Måhända är han densamme som den Petrus Trogill, vilken några år senare tillsammans med Kol av Sko, ärkebiskop Stefan och jarlen Birger Brosa anges som vittne till Vibymunkarnas stora bytestransaktion med Knut Eriksson?³ De bägge andra lekmanavittnena höra hemma i bygderna kring Sigtuna, såsom framgår av gårdsnamnen Sko och Ström.

Den i Vibydokumentet omtalade »Ulf comes» är samma person som den »Ulf dux», vilken enligt fundamentsbrevet för Uppsala ärkebiskopssäte jämte konung Karl Sverkersson tagit verksam del i förhandlingarna om dess upprättande. Han var tydligen konungens jarl i Svitjod (*Suecia*). Som Ahnlund⁴ uppvisat torde Ulf vara identisk med den »Ulf dux Galla», som omtalas i »*Incerti scriptoris chronicon*»⁵ jämte brodern Kol och system Cecilia. Liksom C. G. Nordin antar Ahnlund att »Galla» är en feltolkad abbreviatur för »Gamla». Denne Ulf Jarl har av analisterna kallats »den gamle» till skillnad från den »yngre» Ulf jarl (med tillnamnet Fase), som avled 1248. Ahnlund har

³ D. S. I nr 64.

⁴ Historisk tidskrift 1945, s. 345, not 2.

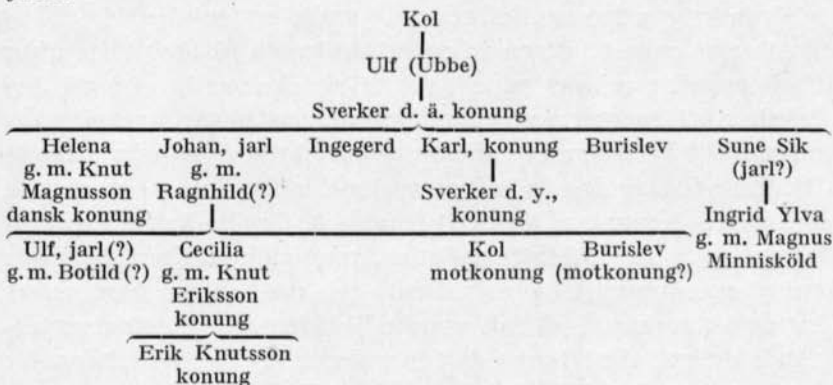
⁵ *Scriptores rerum suecicarum* I: 1, s. 83.

samtidigt antagit att denne Ulf, även kallad »Ubbe», var son till Sverker d. ä:s son jarlen Johan, som dödades av en uppretad tingsmenighet vid början av 1150-talet. Jämte Ulf, i en medeltidsgenealogi kallad »den starke», skulle Johan Sverkersson haft sönerna Kol och Burislev, bägge omtalade i västgötarnas kungalängd som »motkonungar» till Knut Eriksson under tiden 1167 — omkring 1172.⁶

I de bevarade excerpten ur Vårfruberga klostrets äldsta jordebok⁷ omtalas en »Vulfux dux» som en av klostrets äldre donatorer, ty han ger detsamma stora gåvor för sonen Magnus själ. Med all sannolikhet är det här fråga om Ulf Fase och icke om Ulf »den gamle». Däremot är det tänkbart att Ulf »den gamle» kan ha varit förmäld med en av Vårfrubergaklostrets större donatorer »Bothildis in Corsta», emedan en viss »Botilt» i Knut Erikssons skyddsbrev för Vibyklostret tituleras »comitissa».⁸ Ulf Jarl synes ha dött före 1160-talets slut, ty då omtalas en Guttorm som »dux» i »Suecia».

Vem kan »Coli de Sco» ha varit? I Knut Erikssons stora bytesbrev med Vibymunkarna, som troligen utfärdats omkring 1170, är han omnämnd som vittne till bytet tillsammans med ärkebiskop Stefan, jarlen Birger Brosa, Petrus Trogill samt »Joarus Eduardi» (den sistnämnde troligen en broder till Erik Jedwards-

⁶ Den stamtavla, som framgår främst av Ahnlunds utredning, är följande:

⁷ Publicerade av *Folke Ossianni!sson* i Vetenskapssocietetens i Lund årsbok 1945.

⁸ D. S. I nr 63. Se *Gillingstam* i H. T. 1946 s. 376.

son.⁹ I samma urkund omtalas även att Kol tidigare skänkt Vibymunkarna egendom i Vidbo. Kol har uppenbarligen varit en inflytelserik person. Liksom ärkebiskop Stefan och Petrus förekommer han först i Karl Sverkerssons omgivning och därefter i efterträdaren Knut Erikssons.

Kols gård Sko (det nuv. Skokloster) är sedermera ryktbar som en högst förnämlig stormannagård. På 1220-talet bodde där Knut Holmgersson (Långe) — att döma av bevarade urkunder och det »ryttarsigill» han förde var han en av rikets högsta dignitärer. Denne lät några dominikanmunkar, som vägrats grunda ett kloster i Sigtuna, få en tillfällig fristad på sin gård. Knuts son Holmger torde ha upprättat det ryktbara nunneklostret i Sko, där han även fick sin gravplats.

Kan man icke sammanställa Vibydokumentets »Coli de Sco» med jarlen Ulfs broder Kol? I så fall bli förlikningsbrevets först angivna vittnen: Karl Sverkersson, Ulf och Kol alla släktingar. Mot denna identifikation anför måhända någon: detta är icke möjligt, ty Kol av Sko omtalas som vittne i det av Knut Eriksson utfärdade bytesbrevet med Vibymunkarna. Västgötarnas kungalängd omtalar ju att Kol var Knut Erikssons motkonung och att han blev dödad av honom. Detta resonemang bygger emellertid på det subjektiva antagandet att Kol (och Burislev) omedelbart efter Karl Sverkerssons mord på Visingsö 1167 hade gripit till vapen mot banemannen Knut Eriksson och att ett inbördeskrig sedan skulle ha rasat i omkring fem års tid.

Alldeles oavsett att en tronstrid under en så lång tid verkar föga sannolik, må det påpekas att Kol *icke* var broder till den dräpte Karl Sverkersson (vilket forskningen tidigare antagit) utan liksom Ulf jarl dennes brorson. Som Ahnlund påpekat, skulle Ulf jarl »den gamle» ha haft en syster Cecilia, som var moder till den senare konungen Erik (II) Knutsson. Cecilia är troligen den klostergivna unga hövdingadotter, med vilken Knut Eriksson enligt egen uppgift hade trolovats och med vilken han senare ingick äktenskap. I så fall var ju Kol den nye konungens blivande svåger. Det fanns därför ingen självklar anledning för honom att redan 1167 bekämpa Knut Eriksson. Hans upprorsförsök kan ha företagits åtskilliga år senare. Vi nöja oss tills

⁹ D. S. I nr 64.

vidare med att konstatera att Kol av Sko under Karl Sverkerssons regering och under början av Knut Erikssons regering var en framträdande storman i Uppland och återkomma senare till frågan om hans identitet med konung Kol.

Vi komma nu till det nästa vittnet »Biorn de Streme». Hans gård, det nuvarande Ström (som på 1170-talet skrives »Strom») är icke obekant i medeltidens historia. Den ligger ca 1 km söder om Norrsunda kyrka och på ungefär samma avstånd från den vid Åshusby (1291: Husaby Arland) belägna »Nordians hög».

I ett på 1170-talet riktat brev till konung Knut Eriksson och jarlen Birger Brosa¹⁰ uppmanar påven Alexander III dem att till ärkebiskopsstolen i Uppsala återställa tre byar (*villae*), som biskopsstolen innehåft innan den flyttades till annan ort. Dessa »villae» äro »Strom, Fornesitune et Guazbro». Som O. von Friesen¹¹ visat avses härmed gårdarna Ström i Norrsunda sn, Forn-Sigtuna (nuv. Signildsberg) i Håtuna sn samt ett nu försvunnet »Vadsbro» invid Vadsunda kyrka.

Orsaken till brevets utfärdande är tydligen följande: På det stora kyrkomötet i Linköping 1153 hade en omreglering skett av de svenska biskopsstiften. Härvid hade det gamla biskopsätet i Sigtuna indragits och blivit flyttat »till annan plats». Sigtuna biskopsäte hade sannolikt — liksom det äldsta västgötastiftet — tidigare fått sig jordagods anvisade genom kungliga donationer. Sedan nu biskopsätet förflyttats, hade dessa jordagods återförts till kronans ägo. Men ärkebiskopen av Uppsala, till vars biskopsdöme det forna Sigtuna-stiftet nu hörde, har icke velat finna sig häri. Han har anhållit hos påven Alexander att denne för hans räkning skulle reklamera de tre byarna.

Vid tiden för »Viby-dokumentets» utfärdande omkring 1165 var gården Ström *icke* i ärkebiskopsstolens ägo, möjligen var det då ett till Björn förlänat kronogods.¹² Ännu 1275 tillhörde

¹⁰ D. S. I nr 852.

¹¹ Om staden Sigtunas ålder och uppkomst, i Upplands fornminnesförenings tidskrift 37, 1923.

¹² Ström låg i folklandet Attundaland och Sko i Tiundaland. Är det för djärvt att antaga att vi i Kol av Sko och Björn av Ström ha att se en motsvarighet till de »folklandsherrar», vilka omtalas i den senare Upplandslagen? De gårdar och byar, som omnämnas i förlikningsbrevet, ligga

det »svea-hertigen» Magnus Birgerssons besittningar,¹³ först då skänktes det till Uppsala domkyrka. Ej heller synes Forn-Sigtuna ha tillfallit ärkebiskopsstolen i Uppsala: 1315 omtalas att det innehades av »sveahertigen» Erik Magnusson. Måhända ha de bägge (eller trenne) indragna gårdarna alltsedan Birger Brosas tid räknats till de underhållsgods, som voro anslagna till »dux Svecie» (sveajarlen, senare sveahertigen)?

Den enda källa, som skildrar under vilka omständigheter Erik Jedvardssons son Knut tillkämpade sig det svenska riket, är den västgötska kungalängden, till vilken jag senare återkommer. Den berättar om den trettonde konungen Karl, Sverker den äldres son, att »han föll på Visingsö och ligger begravnen i Alvastra hos sina fäder. Men hans son Sverker blev buren i manteln till Danmark och ömklig var hans färd.» Härefter fortsätter kungalängden: »Den femtonde var Knut konung. Han vann Svearike med svärd och tog av daga Karl konung och Kol konung och Burislev konung och hade många slag mot Svearike och fick i alla seger och hade mycket arbete, förrän han fick Sverige i ro. Sedan var han god konung, då hans makt började växa till. Och tjugotre vintrar var han konung och slutade sitt liv i Eriksberg i Gäsene och han ligger i Varnhem.»¹⁴

Enligt en från Nydala kloster härstammande uppgift av år 1372 skall Knut Eriksson ha avlidit den 8 april 1196.¹⁵ De tjugotre vintrar han »var konung» skulle alltså omfattat perioden 1173—1196. Detta kan den västgötska kungalängdens författare näppeligen ha menat.¹⁶ Allmänt antages därför av forsk-

alla i dessa bägge folkland, ingen ligger däremot inom folklandet Fjädrundaland. Har det sistnämnda varit jarlen Ulfs förläning? Jämför härmed att de tre »folklandsprostarna» (i Sigtuna, Östra Aros och Enköping) återopas som vittnen i Vibydokumentet.

¹³ D. S. I nr 596.

¹⁴ Som fjortonde konung räknas Magnus Henriksson, Erik den heliges baneman, vilket vittnar om att han varit erkänd av västgötarne.

¹⁵ *Styffe*, Bidrag till Skandinaviens historia 4, s. 7.

¹⁶ I Flatöbokens annaler anges, att Knut Eriksson regerade i 30 år (»Knutr Eireksson rikti XXX ara i Svithioðr», *Islandske Annaler* utg. ved G. Storm s. 381).

ningen att Knut först omkring 1173 blev *oomstridd* konung av det svenska riket. Mellan dråpet på Karl Sverkersson den 12 april 1167 och omkring 1173 skulle Erik den heliges son haft att kämpa mot den sverkerska ätten, representerad av Kol och Burisleiv. I denna tronstrid skulle Uppsalaärkebiskopen Stefan tagit parti för sverkersättlingarna, vilket bl. a. skulle ha resulterat i att påvestolen skulle ha vägrat tronusurpatorn Knut Eriksson sitt erkännande. Denne har av K. B. Westman framställts som en representant för en »nationalkyrklig» idériktning i motsats till den »gregorianska» inställning, som hävdades av »sverkerspartiet» och ärkebiskop Stefan, vilken efter den långa tronstridens slut godtog en uppgörelse med den segrande Knut Eriksson.

Vilka skäl — förutom uppgiften i den västgötska kungalängden — finnas för att tala om »den svenska tronstriden 1167—1173»?¹⁷ Någon uppgift om de långvariga tronstriderna i Sverige finnes icke i någon dansk källa (t. ex. Saxo) ej heller i någon norsk eller isländsk. Westman anser att man kan spåra de pågående tronstriderna i ett antal påvebrev. Den omständigheten att ärkebiskop Stefan av Uppsala hösten 1169 befinner sig på en beskickning i Italien för att hos Alexander III utverka Knut Lavards kanonisation, behöver icke betyda att han gått i landsflykt. Han kan ha åtagit sig uppdraget på konung Valdemars och Absalons uppmaning. Han har härvid utverkat ett påvebrev av den 8 nov. 1169 till den uppsaliensiska kyrkans underlydande.¹⁸ I detsamma förbjuder påven folket att inför lekmän anklaga eller inför världslig dom draga ärkebiskopen eller någon annan kyrkans prelat, ty sagde ärkebiskop står blott under kyrkans dom. Westman anser att det är »tronstridens skakningar, som bilda bakgrunden till detta brev». Han påpekar emellertid att man icke ur brevet kan utläsa att påven tagit »definitivt parti för Sverkrarna». Brevet innehåller ingen till Knut Eriksson personligen adresserad varning, denne är icke ens omnämnd. Vad påven kräver är »privilegium fori» för ärkebiskopen och hans prelater. Dessa Roms önskemål hade redan under

¹⁷ Rubriken på kapitlet 7 i K. B. Westmans avhandling »Den svenska kyrkans utveckling från S:t Bernhards tidevarv till Innocentius III:s».

¹⁸ Sveriges traktater I nr 45.

Nicolaus av Albano legation 1152—1153 framförts i Nordens länder.

Två år senare utfärdar Alexander III två märkliga brev till ärkebiskopen av Uppsala och hans lydbiskopar.¹⁹ I bägge framföras en rad andra reformkrav, som det här är onödigt att upp-räkna. Ej heller i dessa brev finnes någon antydning om ett ställningstagande mot konung Knut Eriksson. Enligt Westman skulle man emellertid kunna spåra ett sådant i tvenne andra påvebrev rörande ett biskopsskifte i Linköping. I det ena meddelar Alexander III att biskopen av Linköping Stenar dragit sig tillbaka till klosterlivet och nedlagt sin värdighet i den påvliga legatens, ärkebiskop Eskils hand. Fritt och självständigt har Stenar inför konungen och rikets hövdingar avstått från sina »regalia».²⁰ Därefter ha Linköpingsstiftets prästerskap och folk med instämmande av ärkebiskop Eskil, konungen och landskapets jarl (*dux terræ*) enhälligt valt Kol till biskop.²¹ Samtidigt avsändes ett påvligt brev till präster och lekmän i Linköpings stift att de skola visa Kol samma lydning och vördnad som de gjort mot hans företrädare den avlidne biskop Gisle.²²

Westman antar att den konung, som medverkat vid biskopsskiftet, varit Kol eller Burislev och att jarlen förmodligen är Guttorm. Biskopsskiftet skulle ha varit »en politisk manöver av det sverkerska partiet, som under någon fas av striden om Östergötland funnit det nödvändigt att låta Stenar, mot vilken missnöje uppstått, resignera och återvända till sitt klosterliv för att i stället låta välja och konsakrera en ny biskop, Kol, om vilken man haft den förhoppningen att han skulle kunna vinna samma åttlydnad i stiftet som Gisle, Sverkers förtrogne, vars tid väl ihågkoms som en stiftets storhetstid, då dess chef var Sveriges främste biskop». Dessa gissningar ha det felet, att de

¹⁹ S. T. I nr 47 och D. S. I nr 56.

²⁰ Westman påstår, a. a., s. 157, att man här kan spåra en »referatförsköning» från Eskils kansli, ty i motsats till de danska biskoparna hade de svenska inga län av kronan. Kunna icke de svenska biskoparna som enskilda personer ha innehaft län av kronan? Enligt Ericus Olai var Stenars efterträdare Kol även »dux Finlandie», ett ämbete som senare innehades av Linköpingsbiskopen Bengt, Birger Jarls son.

²¹ D. S. I nr 57.

²² D. S. I nr 58.

äro föga sannolika.²³ Westman har fäst stort avseende vid att ärkebiskop Eskil av Lund och icke ärkebiskop Stefan av Uppsala medverkade vid biskopsvalet. Kan icke detta ha berott på att Stefan vid denna tid befann sig på sin stora utländska resa? De bägge påvebrevens äro daterade Tusculum den 8 resp. 17 september, men intet år angives. Hösten 1169 hade Stefan rest till Italien, midsommarn följande år var han i Danmark och avreste sedan därifrån på en fredsmäklingsaktion till Norge. Stefans långa frånvaro ur riket har givit Lundaärkebiskopen rikliga tillfällen att hävda sin ställning av Sveriges »primas» ävensom att propagera för härtåg mot de hedniska folken vid Östersjön.

De bägge påvebrevens angående biskopsskiftet i Linköping äro tydligen en följd av de rapporter, som påven mottagit från den initiativrike Eskil om det kyrkliga tillståndet i Sverige.

Alltjämt under konstaterande att inga bevis finnas för något kyrkligt partitagande för de »sverkerska» motkonungarna Kol och Burislev nalkas vi det omstridda påvebrev, som Alexander III riktar till »svearnas och götarnas höge konung K. samt biskoparna, klerus och folket i *Gothia*» (Götaland), avhandlande en del kyrkliga frågor bl. a. angående det hedniska bruket att vörda sådana, som blivit dräpta i rus och dryckeslag.²⁴ Westman har ansett att brevet, som han daterar till 1172, skulle vara »ställt icke till det sverkerska, utan till det erikska partiet och vittnande om att detta parti befinner sig i segrande frammarsch, om ock det aktat nödigt att sätta sig i direkt förbindelse med påven».

Westman torde ha rätt i att med »svearnas och götarnas konung K.» menas Knut Eriksson och icke motkonungen Kol. Men han, liksom de flesta andra forskare, har icke rätt fattat innebörden av att brevet tillika är adresserat till »biskoparna, klerus och folket i *Gothia*». Detta innebär icke alls något bevis för att konung »K.» vid ifrågavarande tidpunkt blott var erkänd i Götaland, medan en av sverkersättens motkonungar (Kol

²³ Om, såsom Westman anser, a. a., s 176, Stenar hade blivit uppsatt på Linköpings biskopsstol i sin egenskap av frände till sverkerska ätten, varför skulle han då »av sitt eget parti» avlägsnas »av politiska skäl»?

²⁴ S. T. I nr 49.

eller Burislev) var konung i Svealand (*Suecia*). Som jag i det följande kommer att närmare utveckla är förklaringen den: det påvliga kansliet har på 1100-talet och långt in på 1200-talet haft den, uppenbarligen helt riktiga, uppfattningen att det existerade ett svenskt-götiskt unionsrike med två rikshälfter, *Suecia* och *Gothia*, under en *gemensam* konung.

År 1198 utfärdade den mäktige påven Innocentius III en skrivelse till Danmarks konung (= Knut VI) att skydda den norska kyrkan mot konung Sverre och befria norrmännen från hans tyranni.²⁵ I det påvliga originalregistraturet, där denna skrivelse är införd, läses efter densamma:

In eundem modum Illustri regi Suetie

In eundem modum Nobili viro comiti Suetie.

Den påvliga skrivelsen har alltså avgått i ett exemplar till Danmark men i två till Sverige. Av dessa har det ena riktats till konungen (= Sverker II), det andra till »comes Suetie» (= sveajarlen Birger Brosa).²⁶

²⁵ S. T. I nr 53.

²⁶ Exempler på denna dubblering av påveskrivelser till det svenska riket kunna ökas. 1224 riktar påven Honorius III en skrivelse om kränkningar av kyrkans privilegier till »rex Svetie», varpå följer en registraturanteckning: *In eodem modo scriptum est duci et principibus regni Svetie*. (S. T. I nr 67 a.) I samband härmed må observeras påven Gregorius X:s skrivelse av 9/8 1274 till »*duci, legiferis, prolocutoribus aliisque nobilibus per regnum Swecia*», som innehåller skarpa anklagelser beträffande det världsliga samhällets försök att sabotera kyrkans frihet (D. S. I nr 577). Utan tvingande skäl har detta dokument (som är bevarat i original) ansetts vara ett påvligt inlägg i striden mellan konung Valdemar och hertig Magnus, emedan det blott är riktat till den senare och icke till rikets konung. Lönnroth har (i Studier tillägnade Curt Weibull s. 295 ff.) emellertid påpekat möjligheten att en parallell skrivelse har utgått till konung Valdemar men att densamma sedermera gått förlorad. Han åberopar här Olaus Magnus' tillägg till Johannes Magnus' ärkebiskopskrönika: »*Tempora archiepiscopi Folconis Gregorius papa X acriter increpauit regem Valdemarum et nobiles regni Sueciae propter violationem ecclesiasticae libertates, ut infra habetur*». Sannolikt har Olaus Magnus i ett påveregistratur anträffat detta brev, som var adresserat till konung Valdemar, men ej fäst något avseende vid att det efter brevkopian kan ha stått antecknat t. ex. »*In eodem modo scriptum est*

I ifrågavarande fall kunde ju ett exemplar av skrivelsen icke riktas till den norske konungen. Så var emellertid fallet då påven Alexander III 1171 (eller 1172) uppmanar Nordens riken att till kristendomens försvar och utbredande företaga härtåg mot esterna och andra hedningar.²⁷ Enligt de påvliga registraturanteckningarna har bullan riktats till »regna Danorum, Norwegiensium, Suetorum et Gothorum». Vid sidan av det danska och det norska riket har alltså påven korresponderat dels med ett »regnum Suetorum» och dels med ett »regnum Gothorum». Det ligger då närmast till hands att antaga att de till »rex Suetie» (eller till »rex Sweorum et Gothorum») riktade skrivelserna äro avsedda för »regnum Gothorum» (eller »Gothia»), medan de till »comes Suetie» (sveajarlen) adresserade äro avsedda för »regnum Suetorum» (eller »Suecia» = Svitjod).

Då Alexander III 1171 (1172?) riktar en skrivelse till ärkebiskopen i Uppsala, är den även ställd till hans suffraganer »tam in Svetia quam in Gothia».²⁸ Stundom skickar påven en särskild skrivelse till »Gothias» biskopar, såsom då han under den svenska tronstriden 1208 särskilt vänder sig till biskoparna i Växjö, Linköpings och Skara stift.²⁹

Helt motsatt är förhållandet med Alexander III:s 1171 (eller 1172) utfärdade bulla till Uppsala ärkebiskop, hans lydbiskopar och jarlen Guttorm, där han anbefaller dem att genom att besätta fästningar och vidtaga andra försiktighetsmått hindra de svekfulla finnarna från att avfalla från den kristna tron.³⁰ Här föreligger endast den till »Suecia» riktade versionen av bullan,

duci, legiferis etc, per regnum Swecia». Även *Jaakkola* har i sin artikel »Uppkomsten av S:t Eriks kult», i Svenska Dagbladet 20/7 1922, dragit liknande slutsatser av 1274 års brev.

²⁷ S. T. I nr 48.

²⁸ S. T. I nr 47.

²⁹ S. T. I nr 59.

³⁰ S. T. I nr 46. Jfr härmed påven Gregorius IX:s skrivelser av den 9/1 1230 angående motåtgärder mot karelarnes, ingrernas och esternas härjningar (S. T. I nr 78 och 79). Påven riktar dels ett brev till ärkebiskopen av Uppsala och hans lydbiskopar (infört i Uppsala domkyrkas registratur), dels ett annorlunda formulerat brev till ärkebiskopen av Uppsala och biskopen av Linköping i samma ärende, vilket står infört i Linköpings domkyrkas registratur.

en likartad har tydligen samtidigt avsänts till »Gothia», d. v. s. till »rex Sueciae», vars kansler var biskop Kol av Linköping.

Den omdebatterade påveskrivelsen till »svearnas och götarnas konung K., biskoparna, klerus och folket i Gothia», är bevarad i *Linköpings domkyrkas kopiebok*. Det säger mycket. Hade den varit införd i ett bevarat påvligt registratur, hade där förmodligen stått en anteckning om att en liknande skrivelse avlåtits till »dux Suetie». Den finske historikern J. Jaakkola har tydligen rätt i sitt 1921 (1922) framförda antagande att »det funnits ett troligen alldeles analogt brev, som varit riktat till biskoparna och prästerskapet i Svealand».

Inga slutsatser rörande en pågående tronstrid inom Sverige kunna dragas ur denna påvebulla, den utsäger endast att Guttorm då var konung Knut Erikssons jarl. Att Guttorm då var »dux Sueciae» framgår av att han bekräftat konungens donation till Julita kloster av en andel i laxfisket i Älvkarleby.³¹

Dessa påvliga kanslivanor motsvaras i Sverige av en påtaglig politisk realitet. Då ett handelsfördrag, som mellan åren 1173—1179 avslöts mellan Sverige och Sachsen, voro de fördragslutande parterna å ena sidan »dux Saxonie Henricus» å andra sidan »rex Sweorum Kanutus» och »Birgerus dux Sweorum».³² Härmed må jämföras att upprättandet av Uppsala ärkebiskopsdöme enligt Alexander III:s brev 1164 föranletts av »precibus et interuentu — — — Caroli, illustris regis Sweorum et Gothorum, episcoporum quoque et *Vlfy, ducis regni illius* — — —». Denna dualism i det svenska rikets styrelse fortbestår senare t. ex. under konung Erik Eriksson och sveajarlen Ulf Fase. Konung Valdemar har vid sin sida först sveajarlen Birger Magnusson och sedan sveahertigen Magnus Birgersson; konung Birger Magnussons regering är uppfylld av ständiga konflikter med sveahertigen Erik. Först efter folkungadynastiens utlocknande försvinna de sista spåren av denna dualism.

Karl Sverkersson hade 1167 dräpts på Visingsö. Där ledo sedan konungarna Erik Knutsson och Johan Sverkersson stråädöden. Deras verkliga »regnum» har tydligen inskränkt sig till

³¹ D. S. I nr 66.

³² S. T. I nr 50. Jfr härmed Sverresagans uppgift att birkebeinarnas utskickade 1176 fingo med sig brev från Birger Jarl och konung Knut.

»Gothia», d. v. s. de kring Vättern belägna Västergötland, Östergötland och »Småland». Inom »Suecia» ha konungarna sannolikt kunnat utöva sina maktbefogenheter endast under samverkan med dess mäktige »dux». Man förstår därför, varför Sverker d. y. efter sin svärfader Birger Brosas död 1202 låter utse sin ettårige son Johan till sveajarl. Under den »byxlöse jarlens» minderårighet skulle konung Sverker vara dennes förmyndare och därigenom få en vida större makt än tidigare!

Låt oss återvända till den tidigare framkastade hypotesen att den uppländske stormannen Kol av Sko är identisk med Knut Erikssons motkonung. Härför talar bl. a. Kols omnämnande i de *uppsvenska* kungalängderna. Det har blivit en tvångsföreställning att sverkersättens medlemmar *uteslutande* hade sina besittningar i Östergötland. Den omständigheten att Sverker d. ä:s sonson Ulf, motkonungen Kols broder, var sveajarl (*comes Suetiæ*) och hade besittningar i Svitjod, jävar varje sådant antagande. I Rasmus Ludvigssons anteckningar om Vreta klostres äldsta donatorer finna vi följande anteckning: »Item för konung Kol siel gaffz ther till 2 ottunger i Lunda wedh Forss». Som Ahnlund uppvisat, avser donationen en jordbesittning i Lundby i Rekarne (invid nuv. Eskilstuna).³³ Han har samtidigt påpekat att enligt en uppgift från 1231 skulle jarlen Birger Brosa innehaft patronatsrätten till Fors kyrka, vilket tyder på en därvarande jordbesittning. Att »folkungarna» haft besittningar i Fors socken bestyrkes av att Erik Erikssons drottning Katarina, en sondotter till den 1210 stupade Folke jarl, ägde Lundby.³⁴ Donationen till Vreta kloster av de två attungarna i Lundby har gjorts av konung Kols närmaste anförvanter. Den har tydligen respekterats av motståndaren Birger Brosa, då denne lade beslag på de övriga Kol tillhöriga attungarna i Lundby.

Det Sko, som på 1160-talet var stormannen Kols gård, tillhörde på 1220-talet Knut Holmgersson. Med all sannolikhet var denne »folkunge» icke en medlem av den »erikska ätten» utan

³³ H. T. 1948, s. 317.

³⁴ D. S. I nr 377.

en sonson till Birger Brosas farbroder, Knut Folkesson.³⁵ Föreligger icke här ett parallellfall till Lundby? I det senare fallet hade den segrande jarlen Birger Brosa lagt beslag på Kols besittningar i Rekarne, i det förra har en av hans anförvanter (Knut Långes fader Holmger?) fått Sko på sin andel. Som Elias Wessén uppvisat torde det redan under »runstenstiden» ha existerat stormannaätter, vilka samtidigt hade jordbesittningar såväl i södra Uppland som i Rekarne.³⁶

Att döma av det bevarade diplomaterialet har »Kol av Sko» tillhört Knut Erikssons omgivning, då han genom ett jordabyte lät Vibymunkarne förvärva hans gård Julita, dit de sedan överflyttade. När detta skedde, veta vi icke, vid tillfället i fråga var emellertid Birger Brosa en konungens »dux». Emedan Guttorm omnämnes som jarl i påvebrevet av 1171 (eller 1172) och då det senare omtalas att han tagit sin tillflykt till Danmark, kan man antaga att hans fall inträffat efter denna tid. En brytning mellan Kol av Sko och Knut Eriksson skulle alltså tänkas ha inträffat sedan Birger Brosa blivit Guttorms efterträdare som sveajarl.

Vad betyder kungalängdens uppgift att Knut Eriksson var konung i 23 »vintrar». Härmed må jämföras samma källas uppgift att Johan Sverkersson var konung under 3 »vintrar». Johan blev konung 1216 och uppges ha dött 1222. Några gåvobrev daterade år 1219 och i konungens tredje regeringsår utvisa att han då blivit krönt till konung, troligen i Linköpings domkyrka. Kungalängdens uppgift om Johans treåriga kungatid måste alltså *avse tiden efter hans kröning*. Kan icke uppgiften om Knut Eriksson därför avse att han under 23 år, d. v. s. omkring 1173—1196, var Sveriges *krönte* konung?

Den omständigheten att Knut skulle få vänta sex år på kröningens kyrkliga ceremoni, kan måhända tyda på att förhållandet mellan honom och kyrkan till en början varit kyligt. Men samtidigt vet man ingenting om tidigare sveakonungar blivit krönte — det är möjligt att Knut Eriksson var den förste som invigdes i sitt ämbete av kyrkan.

Hypotesen om att Knuts regering efter omkring 1173 varit

³⁵ Jag återkommer i en följande uppsats till denna fråga.

³⁶ Upplands runinskrifter 3, s. 35.

mera rofylld än de föregående sex åren vilar alltså på en svag grund. Kols och Burislevs uppror kunna mycket väl ha timat senare.

Vår kännedom om det svenska rikets historia under tiden omkring 1070—omkring 1170 grundar sig till största delen på de anteckningar, som en präst i den västgötska socknen Vidhem tillfogat ett exemplar av den yngre Västgötalagen. Här föreligga bl. a. längder över Västergötlands lagmän och över Skarastiftets biskopar, men största intresset tilldrar sig längden över de kristna konungarna. Man har hittills trott att längden avser de kristna *sveakonungarna*. Så torde icke vara fallet. De konungar, som uppräknas, äro *västgötarnas*. Följaktligen utelämnas Olof Skötkonungs son Anund (-Jakob) och som dennes efterträdare anges »Emund Kolbränna», troligen en broder till Olof. Kungalängden är, som jag i en särskild uppsats får tillfälle att närmare klargöra, ett avgörande bevis för att det »svenska riket» fram till 1100-talets förra hälft bestod av olika »regna», vars konungar i regeln tillhörde samma dynasti.

Den västgötska kungalängden uppger att Knut Eriksson var den femtonde av *västgötarnas* kristna konungar, och att han såsom sådan efterträdde den av honom dräpte Karl Sverkersson, vilken räknas som den fjortonde. »Konungarna» Kol och Burislev tilldelas intet ordningsnummer, vilket tyder på att de icke räknats som erkända »västgöta konungar». Men de kunna det oaktat ha blivit hyllade som konungar inom andra delar av »unionsriket»: i Svitjod och i Östergötland.

Att så varit fallet med Kol framgår av fem medeltida kungalängder, vilka kunna betecknas som »uppsvenska».³⁷ Inom fyra av dessa har Kol fått ett ordningsnummer och är därvid placerad mellan Knut Eriksson och Sverker Karlsson (»Blafot»). Två kungalängder ange att han framträtt under Knut Erikssons regering och att han »kallat sig konung». Av dessa kungalängder är en³⁸ troligen författad på konung Valdemar Birgerssons tid och den är enligt Bolin »förvånansvärt väl underrättad». En

³⁷ S. R. S. I: 1, s. 17—21. Se även S. Bolin, Om Nordens äldsta historieforskning, s. 162—163.

³⁸ I Codex upsaliensis C 70.

annan kungalängd³⁹ innehåller det viktiga tillägget om Kol, att han »fiöll i Biælbo». Sture Bolin anser att de uppgifter, som denna kungalängd meddelar utöver de som återfinnas i Codex C 92, kanske gå tillbaka till en förlorad archityp.⁴⁰

I topografiska arbeten från 1700- och 1800-talen uppges att Kol stupade år 1169 vid Bjälbo. Uppgiften återfinnes bl. a. i C. F. Broocmans östgötabeskrivning:⁴¹ »Uti Historien är Soknen bekant af thet slag, som här skal hafwa stådt år 1169 mellan konung Knut Eriksson och then döde konung Sverkers son eller Sone-son, samt Burislav, som båda tracktade efter then Swenska Kronan; men blefwo af Konung Knut slagne, först Kol, och sedan Burislav — — — Söd-Wäst ifrån Kyrkan har slaget stådt, ther åkrarna ännu i thenna dag Rödåkrar och Blodåkrar; och har man funnit uti them forrostade Wergklingor och spårrar.»

Tyvårr saknas Bjälbo socken bland »antikvitetsransakningar», som äro bevarade från 1600-talets senare hälft. Vi kunna alltså icke avgöra om Broocmans uppgifter grunda sig på en på orten fortlevande tradition, eller på uppgiften i den »uppsvenska» kungalängden. Årtalet 1169 förefaller vara hans egen datering av slaget. Att döma av den västgötska lagmanslängdens utsago tillhörde Bjälbo Birger Brosas broder Magnus Minnesköld. Av allt att döma har det varit ett av »folkungaättens» stamgods på 1100-talet. Runt kring Bjälbo och Skänninge ligga gårdar, som varit i den ryktbara ättens besittning.

Det egendomliga är att Messenius i »Scondia illustrata» anför en uppgift att även Kols broder Burislev stupat på samma plats. Han uppger att denne efter Kols fall fortsatt striden mot Knut Eriksson med en viss framgång, men att han omsider blev överraskad och dräpt, då han oförsiktigt uppehöll sig på Bjälbo gård. Kan det icke vara så att både Kol och Burislev stupat vid Bjälbo, men att Messenius tolkat den västgötska kungalängdens utsago så, att den senare fortsatt kriget efter Kols död?

Det återstår att utröna om några uppgifter finnas om Burislev utöver de som meddelas av den västgötska kungalängden och

³⁹ I Codex holmiensis B 17.

⁴⁰ S. Bolin, a. a., s. 168 och 172.

⁴¹ Beskrifning öfwer the i Öster-Götland etc. 1760, s. 731.

Messenius.⁴² I Rasmus Ludvigssons anteckningar om Vreta klostrets äldsta donatorer omtalas bl. a. Karl Sverkerssons syster Ingegerds jordabyte »medh hennes broders son Burislev hertug Hanses son».

Då den västgötska konungalängden benämner Burislev »konung», behöver detta icke innebära att han varit »konung» efter eller före Kol. Om nämligen Kol upphöjt sig till sveakonung, är det tänkbart att Burislev samtidigt låtit hylla sig till östgötarnas konung. Om Sverker d. ä. berättar Prosaiska krönikan: »honom walde bönder till konung i Östergötland, som han födder war», en uppgift som återkommer hos Ericus Olai (»Hunc cum esset nobilis, ut pota filius baronis Cornuba, eligit in regem de Ostrogothia communitas rusticorum, uta majori parte denominate fiat»). Om Karl Sverkersson uppger Prosaiska krönikan: »han war walder til konungh aff götom för æn S:te Erik waldes j Uplandh oc war i rade at s:te Erik wart slagin». Uppgiften återkommer hos Ericus Olai, som anför vissa kronologiska betänkligheter mot den äldre krönikans utsago.⁴³

Östergötland har synbarligen betraktats som en med »Svitjod» och Västergötland sidoordnad riksdel. Det dubbel-sigill, varmed Karl Sverkersson beseglar Vibydokument har en märklig inskrift. På framsidan kunde man på 1600-talet läsa:

⁴² Det finnes, såsom Ahnlund framhåller, en anteckning i en så tidig och förnämlig källskrift som Kong Valdemars Jordebog, att en viss Burislev varit son till Sverker d. ä. och bror till Valdemar I:s gemål Sofia. Uppgiftens trovärdighet bestyrkes av att Sverkers sista gemål var den polske konungen Boleslav II:s dotter Rikissa. Liksom det slaviska personnamnet Rikissa sedan vann insteg i svenskt dynastiskt namnskick, så kan förhållandet vara likartat med Burislev. Ahnlund antar också att Sverker d. ä. haft både en son och en sonson, som hetat Burislev. Drottning Sofia (d. 1198) var halvsyster till Burislev Sverkersson, efter vilkens död hon ärvde en del besittningar i Sverige. Rikissa hade efter sin förste gemåls (Magnus Nilsson) död ingått äktenskap med den ryske fursten Volodar, som var fader till hennes dotter Sofia.

⁴³ Ericus Olai utgick från Erikslegendens uppgift att Erik hade regerat i tio år. Emedan han skulle ha dödats 1160, måste alltså hans kungaval ha skett 1151, då »tronen var ledig» enligt legendens utsago. Följaktligen skulle Sverker ha mördats redan 1150. Därför förkastar Ericus Olai en annan uppgift om att Karl Sverkersson skulle ha »valts» av östgötarna år 1152. Vi återkomma i annat sammanhang till denna fråga.

»Sigillum Karoli sveorum regis» och på baksidan: »Hic idem summus gothorum dux».⁴⁴ Sveakonungen Karl är alltså tillika *götarnas* högste jarl. Men han har tillika haft en jarl i Svitjod, brorsonen Ulf. Inom Karls rike har tydligen funnits minst två jarldömen. Vi erinra om att Västergötland på konung Sverker d. ä:s tid hade en jarl Karl Sunesson, omtalad i norska källor och synbarligen av hög börd, emedan den legendariska Olofs-sagan anger hans förfäder ända till 1000-talets början.

Inom varje riksdel kan det ha funnits en särskild jarl. I Rasmus Ludvigssons anteckningar om Vreta klostrets donatorer, uppges att den i Vreta begravde Sune Sik varit »hertig», d. v. s. jarl. Detta behöver icke tolkas så som att denne son till Sverker d. ä. varit en sveajarl. Otivelaktigt fanns det under äldre medeltiden andra jarlar än »dux Sveciæ», ehuru de kanske icke hade samma höga rangställning. Jag erinrar om att en av Honorius III 1224 utfärdad skrivelse enligt regestanteckningen är utfärdad »ad regem ac *duces* et principes Svetiæ»,⁴⁵ liksom att Alexander III:s bulla till klerus och folket i »*Gothia*» närmast är adresserad till »K. illustri Sweorum et Gothorum regi ett venerabilibus fratribus episcopis et delectis filiis, nobile viro duce». Denna »dux» i »*Gothia*» bör närmast ha hållit till i Östergötland eller Östgöta lagsaga. Som förut påpekats, hade valet av Linköpingsbiskopen Kol 1170 (eller 1171) skett med bifall av konungen och »dux terræ». Sistnämnda ord måste tolkas som »landskapets (ev. lagsagans) jarl».⁴⁶ Följaktligen torde en särskild östgötajarl tidvis ha existerat. Strinnholm⁴⁷ har förmodat att så kan ha varit fallet på Karl Sverkerssons tid, då Ulf skulle ha varit sveajarl och Guttorm »östgötajarl». Det är emellertid fullt klart, att då Birger Jarl på kyrkomötet i Skänninge inledde förhandlingar med kardinal Vilhelm av Sabina var han »dux

⁴⁴ H. Fleetwood, Medeltida svenska kungasigill I, s. 9—12.

⁴⁵ S. T. I nr 67 a. Härmed må jämföras den rekommendationsskrivelse för Folke, biskop av Estland, som cisterciensabboten Peter i Reims riktade till »regi Sueonum et *ducibus* et principibus et eorundem et archiepiscopo et cunctis suffraganeis eius» (D. S. I nr 53). Brevet bör dateras till 1167, alltså till Karl Sverkerssons regering. Som nedan anmärkes torde det då ha funnits två jarlar i Sverige: Ulf och Guttorm.

⁴⁶ D. S. I nr 57.

⁴⁷ Svenska folkets historia, bd 4, s. 133, not 336.

per quem fere totaliter regitur terra illa», d. v. s. den jarl som nästan helt styrde detta landskap (= Östergötland).⁴⁸ Först vid mötets slut blev »Byrgerus Jærl» upphöjd till Ulf Fases efterträdare som »dux Swecie». ⁴⁹ Det är icke uteslutet att Birger Brosa under en period av sitt liv på en gång innehaft de *bägge* jarldömena, vilket framgår av att han stundom benämner sig »sweorum et guttorum dux». ⁵⁰

Efter alla dessa, för en läsare måhända irriterande, utvecklingar i skilda riktningar återvända vi till huvudproblemet för vår undersökning: upproret mot konung Knut Eriksson. Alltjämt under förutsättning att konung Kol och Kol av Sko är samme person komma vi fram till följande antaganden: Kol, en son till forne jarlen Johan Sverkersson, har under sin farbroder Karl Sverkerssons regering, innehaft Sko i Tiundaland samtidigt som hans bror Ulf varit sveajarl. Efter tronskiftet 1167 har Kol samarbetat med Knut Eriksson, som var trolovad (eller gift) med hans syster Cecilia. Vid 1170-talets mitt har sveajarlen Guttorm tvingats att lämna sitt ämbete, som övertagits av Birger Brosa. Senare har en brytning inträtt mellan Kol och Knut Eriksson. Kol har höjt upprorsfanan och hyllats som konung i Svitjod, medan brodern Burislev upphöjts till östgötarnes konung. Då han och Burislev uppehöllo sig på Bjälbo (en gård, som då troligen tillhörde »folkungen» Magnus Minnisköld eller dennes fader Bengt Snivil), ha de överfallits av Knut Erikssons väpnade styrkor och blivit dräpta. När detta hänt,

⁴⁸ D. S. I nr 359. Vid sidan av »konungxs bryti i upsala bo» talar Östgötalagen om »iarls bryti i ropzs bo». Det är ingalunda bevisat, att den här åsyftade jarlen är densamme som »dux sweorum».

⁴⁹ S. R. S. I s. 71. Som *Jarl Gallén* gjort troligt, i H. T. för Finland 1946, s. 69, har Erikskrönikan felplacerat Birger Jarls härtåg till Tavastland till tiden kort före Erik Erikssons död, d. v. s. till år 1249. I verkligheten ägde det rum 1238. Birger var då troligen jarl, men en *östgötsk* sådan. Härmed må sammanställas att den äldsta svenska bosättningen i Nyland torde ha utgått från *götiska* kustbygder (enligt meddelande av stadsarkivarien Ragnar Rosén).

⁵⁰ D. S. I nr 70 och 116. Språkligt sett *kan* dock »guttorum» även över sättas med gutar. I Gutasagan omtalas att enligt överenskommelse skulle Uppsalakonungen och hans jarl skicka sändebud till »gutnalþing» och låta där upptaga sin skatt. Av denna, som uppgick till 60 mark silver, tog konungen 40 marker och jarlen 20.

veta vi icke. Man kan gissa på 1180-talets senare hälft. De hedniska sjörövarangreppen in i Mälardalen (Sigtunas förhärjande i augusti 1187 och ärkebiskop Johannes död vid Almarestäket under strid med hedningar i juli 1188) tyda på att Sverige då befann sig i ett militärt svaghetstillstånd (på grund av inbördeskrig?).

De historiska källorna äro djupt förtegrna om Knut Erikssons personlighet. I danska och norska källor framställles i stället jarlen Birger Brosa som den ledande mannen i det svenska riket. Det är till honom, icke till konung Knut, som upproriska norska och danska hövdingar vända sig, sedan de flytt till Sverige. Att döma av de föreliggande källorna var Knut under hela sin följande regering helt beroende av Birger och de övriga »folkungarna». Och efter konungens död avstyrde den myndige jarlen att en av Knuts söner, såsom tidigare hade överenskommits, skulle bli dennes efterföljare på tronen. Valet föll i stället på den landsflyktige Sverker, sonen till den 1167 dräpte konung Karl Sverkersson.

Exkurs

Vi påpekade i samband med »Vibydokumentet» att en viss Björn av Ström omkring 1165 bör ha varit en socialt framträdande man inom Uppland. Hans gård Ström låg i Norrsunda socken. Kan någon där befintlig inskrift eller traditionsuppgift ha bevarat hans namn åt eftervärlden?

I Norrsunda kyrka — en av de äldsta stenkyrkorna i Uppland — befinner sig en kristen gravhäll av trapezoid form med runinskrift.⁵¹ Den senare lyder i nusvensk översättning: »Ulf lät göra minnesmärket efter Järund, sin son, och Björn och Rörik efter sin broder». Runstensverkets bägge utgivare (Elias Wessén och Sven B. Jansson) anmärka: »Ursprungligen har hällen tydligen legat på en grav på kyrkogården. Såväl översidans kors och kantsidornas inskrift ha då varit synliga. Hällen är det äldsta minnesmärket av kyrklig konst i Norrsunda kyrkas område. Den vittnar om att en kyrka måste ha funnits på platsen vid den tid, då stenen höggs och runorna ristades.»

⁵¹ Upplands runinskrifter 2, nr 413.

Dylika gravhällar äro mycket sällsynta i Uppland.⁵² Säkerligen ha de endast lagts på förnämligare personers gravar. Den på Norrsunda kyrkogård jordade Järund hade en bror, som bar namnet Björn. Ligger det då icke nära till hands att sammanställa denne med den i »Viby-dokumentet» omtalade »Biorn de Streme»? Såsom tidigare påpekats ligger gården Ström i nära grannskap till Norrsunda kyrka.

Anledningen till denna identifikation är att man av konst-historiska skäl i allmänhet kan datera de trapezoida gravhällar, vilka äro prydda med ett likarmat kors, resande sig från en båge, till 1100-talet (enligt upplysning av fil. dr Monica Rydbeck). Enkelheten utesluter i detta fall en mera exakt datering. Ur runologisk synpunkt möta inga betänkligheter, att gravhällens inskrift skulle ha tillkommit på 1100-talet.

Om Norrsunda-stenens Björn är densamme som Vibyrkundens »Biorn de Streme», så följer härav att den senares fader hette Ulf. Detta namn är, liksom Björn, ganska vanligt i Uppland. Härav följer dock *icke* att Björns fader Ulf, skulle vara densamme som Vibydokumentets Ulf jarl, ty det torde vara helt osannolikt, att den 1156 dräpte konung Sverker skulle haft en sonsonson, som omkring 1165 hade uppnått myndighetsåldern. Vi få alltså nöja oss med hypotesen att gravhällens Björn och »Biorn de Streme» äro samma person och att densamma tillkommit någon gång vid 1100-talets mitt.

ZUSAMMENFASSUNG

Adolf Schüek: Von Wiby nach Bjälbo. Studien zur Geschichte Schwedens in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts.

Die älteste der in Schweden ausgestellten Urkunden stammt aus den Jahren 1164—67 und handelt von dem Zisterzienser-kloster Wiby bei Sigtuna. Diese Urkunde ist bezeugt worden vom König der »Swear» und der »Götar» Karl (Sverkerssohn), vom »Jarl» Ulf und von einem gewissen »Coli de Sco». Der Verfasser versucht zu beweisen, dass der genannte

⁵² En likartad korsprydd gravhäll (här dock rektangulär) finnes i den närbelägna Odensala kyrka (Upplands runinskrifter 2, nr 440), ehuru den är grövre till utförandet och icke har inskriften anbragt på kant-sidorna utan runt översidan. Detsamma gäller om från Spånga kyrkogård härrörande korsprydd gravhäll (Upplands runinskrifter 1, nr 64).

»Coli« (Kol) der Neffe des Königs und der Bruder des Jarls war. König Karl wurde im Jahre 1167 von Knut Eriksson ermordet, welcher — dem Vernehmen nach — später zwei von seinen Gegnern — die »Könige« Kol und Burislav — getötet habe. Nach der Meinung des Verfassers, gehört Kol ursprünglich nicht zu König Knuts Feinden, sein Aufruhr dürfte viel später begonnen haben. Wahrscheinlich sind Kol und Burislav in einem Gefecht bei dem berühmten Adelssitz Bjälbo in Östergötland gefallen.

In der kirchengeschichtlichen Forschung ist man der Meinung, dass die schwedische Kirche und auch der päpstliche Stuhl zum Bürgerkrieg (welcher, wie man ohne Grund vermutet, während der Jahren 1167—1173 gewütet habe) Stellung genommen und geweigert haben, Knut als den rechtmässigen König anzuerkennen. Der Verfasser versucht zu beweisen, dass man aus den Schreiben, welche der Papst Alexander III während des genannten Zeitabschnitts nach Schweden gerichtet habe keine Schlussfolgerungen ziehen darf. Diese, ebenso wie die vielen späteren päpstlichen Schreiben, beweisen, dass das schwedische Königreich vom päpstlichen Stuhl wie ein Doppelstaat betrachtet wurde, bestehend aus zwei Hälften: »Suecia« und »Gothia«. Als Vizekönig tritt auf »dux sweorum« (der »Jarl« der »Swear«) am Ende des 12. Jahrhunderts und während der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts. Aus diesem Grunde werden vom päpstlichen Stuhl für Schweden zwei verschiedene Schreiben erlassen, das eine an den König, die Priesterschaft und das Volk in »Gothia« adressiert, das andere den Jarl (*dux*), die Priesterschaft und das Volk von »Suecia«.

Der Verfasser äussert auch seine Meinung über die Möglichkeit, dass auch in »Gothia« ein eigener »Jarl« ansässig gewesen sei und versucht zu beweisen, dass ein solcher etwa im Jahre 1170 oder 1248 in Östergötland sich befunden habe. Darauf deuten auch die päpstlichen Schreiben hin, die »ad regem ac duces et principes Svetiæ« gerichtet sind.